schap niet velen kan; en nu bezigt hij de bespotting als wapen, om hem laatdunkend uit de hoogte te behandelen; kan het, door zijn spot hem het leven in dien kring onmogelijk te maken; en lukt dat niet, hem althans tot zwijgen te doemen, hem te kwellen, en zijn invloed te breken.

Maar voor een tweede staat het heel anders. Die treedt een kring binnen, *zonder* veete in zijn hart, maar in dien kring wil hij de lachers op zijn zij hebben, en door dien lach zich zelf laten bewonderen, en nu *kiest* hij zich een slachtoffer, en viert er zijn lust aan bot, niet uit bitterheid noch uit kwelzucht, maar schier eeniglijk *om te behagen.*

En een derde eindelijk bespot noch uit laatdunkenden trots noch ook uit egoïstische behaagzucht, maar omdat hij zijn spelend vernuft niet beheerscht. Vanzelf en ongezocht komen de spotzieke beelden zoo iemand voor den geest, dringen zich de spotachtige woorden bij hem naar de lippen, en dan laat hij zich gaan, en weet zich zelf niet te beheerschen, en zoo wondt hij door zijn spotzucht, niet uit passie noch met opzet om te behagen, maar vaak zonder dat hij 't zelf weet.

Alleen de eerste soort »bespotter" nu is het waartegen de Heilige Schrift haar banvloek plaatst. Niet alsof ze het diep egoïstisch en meedoogenloos bespotten uit behaagzucht verschoont, of als zou het wild vernuftspel, ook dan als het wondt, nog te vergoeilijken zijn. Dat zij verre. Maar overmits de Heilige Schrift *Gods volk* komt vertroosten, en juist dat volk, eeuw in eeuw uit, het bangst van de spotzucht der laatdunkendheid te lijden had.

Voor God en zijn Woord is de »bespotter" een tiran, die Gods heiligen kwelt, en daarom gaat tegen dien tiran de profetie uit, dat *»die tiran een einde zal nemen, en dat het eens met dien bespotter uit zal zijn."*

——

De »spotter" en de »bespotter" zijn wel verwant, maar toch niet één.

De echte spotter wordt gedreven door lasterzucht tegen het heilige. Hij kiest God zelven tot zijn vijand, en Gods waarheid en heilige mysterien tot het voorwerp van zijn lachenden smaad.

De man die God *hoont* is nog zoover niet. Wie hoonend tegen de majesteit des Heeren HEEREN spreekt, toont dat hij nog den indruk van Gods majesteit ondergaat, en dien indruk van zich wil weren, en nu tegen God worstelt, om God te boven te komen. Hem kenmerkt valsch heroïsme, onheilige heldenmoed. Hij is een hooghartige Rabsake.

Maar de spotter steekt nog veel dieper in zijn zonde. Hij worstelt niet meer. In zijn schatting *is* God reeds overwonnen. En nu zit hij rustig terneder, om met dien overwonnen God te spotten, en door dien spot alle uitwerking te breken, die van dien overwonnen God nog bij anderen mocht nawerken.

Voor den spotter is God er onder, en opdat God er niet weer bovenop kome, belacht hij dien God met duivelschen wellustlach.

Maar zoo is de »bespotter" niet.

De »bespotter" keert zich niet tegen God, maar tegen hen, die onder menschen nog voor God durven uitkomen.

Daar schuilt dan wel vijandschap tegen God achter, maar de »bespotter" is toch te ondiep om zich tegen God zelf te keeren. Wat hem prikkelt en hem genot bezorgt is, »de fijnen", omdat ze God vreezen, te plagen, te tergen, te sarren, en in wat hun het heiligst is te wonden.

En daar groeit hij in, niet *enkel* uit kwelzucht, maar ook naardien het vernuft nooit gemakkelijker zijn vonken schiet, dan waar het hoogste aan het laagste, het heiligste aan het gemeenste raakt.

Immers hij bespot niet alleen »de fijnen". Hij viert zijn lust ook wel aan anderen bot. Maar toch als hij »de fijnen" tot zijn slachtoffer kan kiezen, werkt zijn vernuft het vaardigst en geniet hij op het hoogst.

——

Ook die zonde der »bespotting" nu, komt op uit een trek, dien God zelf in onze natuur inschiep, bij zijn scheppen van den mensch naar zijn beeld.

Satan is te arm om ooit iets origineels te doen, iets ook maar te scheppen. Het vernuft is niet zijns, maar Godes. En al wat Satan vermag is, dat hij het vernuft dat God tot den prijs van zijn naam schiep, omzet in een booze kracht, die tegen God en zijn volk ingaat.

Want dat er in de »bespotting" iets schuilt, dat op zich zelf volstrekt niet zondig is, dat leert Psalm 2 ons wel, als het daar heet dat God zelf dit machtig wapen hanteert. *»Die in den hemel zit, zal lachen, de Heere zal ze bespotten".* Of ook dit merkt ge wel in Psalm 59:9, als David uitroept: *»Maar Gij Heere zult hen belachen, Gij zult alle Heidenen bespotten".*

De grondkracht alzoo, waaruit de bespotting opkomt, ligt in God zelf. Een trek van die grondkracht is ook ons, omdat we naar Gods beeld geschapen zijn, in onze natuur gedreven. En de zonde ontstaat pas, wanneer de bespotter onder menschen dezen trek van triomfeerenden humor niet *voor* God, maar tegen God keert, en er de bitterheid van gevoelen doet aan zijn volk.

Zelfs mag gezegd, dat Gods volk ten deze aan verzuim schuldig staat, en dat het dezen trek onzer natuur te veel ongebruikt liet, waar hij voor de eere van God en zijn waarheid kon worden aangewend.

Zie maar, met wat bijtenden humor Jezus de Pharizeën en Schriftgeleerden terecht zet, en reken dan zelf na, wat kracht van zulk zinnig zeggen van Jezus al de eeuwen door is uitgegaan.

Ook in het begraven van dit talent kan een verzuimen liggen van een u toebetrouwde kracht.

Zoo dacht ook Erasmus er in zijn *»Lof der zotheid"* over, en Marnix in zijn *»Bijenkorf".*

Ernst is treffelijk, maar ook het vernuft, mits in den dienst des Heeren aangewend, is een gave, waarmeê voor de zake Gods moet gestreden worden.

——

Toch kan deze roeping van Gods volk, om ook het vernuft in den dienst des Heeren te stellen, nimmer een vrijbrief worden, om aan wie ons »als tijnen" bespot, dit met bespotting onzerzijds betaald te zetten.

Ook van dat lijden der »bespotting" spreekt de Heere: *Mijne is de wraake,* en daarom gaat tot zijn volk de profetie der vertroosting uit, dat het eens *met den bespotter uit zal zijn.*

Let er dan ook op, hoe zij aan wie deze beker der vertroosting wordt uitgereikt, worden ingeleid onder den eerenaam van *»de zachtmoedigen".* »De zachtmoedigen zullen vreugde hebben", zoo loopt het redeverband, *»de zachtmoedigen zullen vreugde hebben, als het met den bespotter uit zal zijn."*

Maar vergis u nu niet. Want onder »zachtmoedigen" verstaat de Schrift volstrekt geen lieden met afgestompt eergevoel; goedbloedige zielen, die zich maar alles laten welgevallen; slaatsche naturen, die zich maar alles laten aanleunen; onaandoenlijken, die het lijdelijk kunnen aanhooren zoo als men hen krenkt en smaadt en hoont, zonder dat het bloed hun uit de kameren van het hart naar het aangezicht vliegt.

Integendeel de »zachtmoedigen", naar luid van Gods Woord, zijn fiere, nobele naturen, die de beleediging van den spot diep gevoelen, en telkens aandrift in zich ontwaren, om er vierkant tegen in te gaan, en die het ook wat goed kunnen zouden, *maar die ervan afstaan uit gehoorzaamheid aan God,* en die niet terugbijten, omdat ze het niet *mogen.*

Maar ge begrijpt dan toch, hoe hemelsbreed dat verschilt. Eenerzijds een lage natuur, die zich trappen laat, zonder dat het hem deert, of zonder dat hij zou durven of kunnen van zich afslaan. En anderzijds een heldennatuur, van hoogen moed, die duchtig met het wapen van den spot terug zou kunnen slaan, maar, onderwijl hij fier en rustig den bespotter in het oog staart, den pijl op de pees terughoudt, omdat zijn God hem geleerd heeft, dat hij zich niet *mag* wreken, maar het over heeft te geven aan zijn God.

En vraagt ge hoe dit dan rijmt, dat Gods volk het vernuft in den dienst des Heeren heeft te stellen, en dat toch »de zachtmoedige" niet terug mag slaan, laat u ook hierin dan door uw Heiland leeren, die als hij zelf gehoond werd, nooit terugsmaadde, en hoe giftig ook belasterd, altoos *zweeg;* maar die *niet* zweeg, als de waarheid van zijn God moest gehandhaafd worden, en dan het bijtendst vernuft niet te scherp achtte.

Dat men u bespot moet ge als kind Gods dragen kunnen; dat men tegen uw Vader in de hemelen spot, *nooit.*

——

Dat men u bespot, moet ge niet uit weeke onmannelijkheid u laten aanleunen, maar met al Gods volk, door zelfbeheersching, heldenmoed, en gehoorzaamheid aan uw God dragen kunnen.

Het mag u, ook al zwijgt ge, zelfs niet bitter maken in uw gemoed.

Het hoort bij het Kruis, dat ge zult opnemen, opnemen elken morgen, om het vroolijk volgend, uw Heiland na te dragen. Of wie is gelasterd, wie bespot als hij, toen hij te sterven hing aan het vloekhout?

Ja, sterker nog. Christenen die niet van bespotting te lijden hebben, mogen zich wel afvragen, of het goed met hun ziele voor God staat. Onder de zaligsprekingen van Jezus komt ook deze voor: »Zalig zijt ge, zoo de menschen u smaden, en vervolgen, en liegende alle kwaad tegen u spreken om mijnentwil." Of ook denk aan dit andere woord van uw Heiland: »Omdat gij van de wereld niet zijt, maar ik u uit de wereld heb uitverkoren, *daarom haat u de wereld."*

O, Het staat met een kind van God zoo bedenkelijk, als de wereld hem niet *haat,* maar gaarne lijden mag en eert en viert.

Op »de fijnen" heeft de bespotter het gemunt, en daarom is het zoo veelzijns geestelijk veilig juist onder »die fijnen" gerekend te worden, mits het niet zij om uw stijfheden en zonderlingheden, of om kleinzieligheden, in zichzelf bespottelijk, maar wel waarlijk om uw beslist, uw volhardend, uw in alles uitkomend geloof.

Maar dan weet ge ook, dat de »bespotter" u niet loslaat, zoolang uw kracht om voor Jezus te roepen aanhoudt; dat hij misschien meegaat op uw begrafenis, om in zijn baard te lachen als ge in den kuil gaat; en dat hij zekerlijk nog na uw dood knagen zal aan de nagedachtenis van uw naam.

En nu houdt u dat wel niet op, en ontmoedigt u niet bij uw strijd op aarde, en zal, als ge eens gestorven zijt, wel aan uw zaligheid bij God niet hinderen; maar toch, God die rechtvaardig is, laat de ziel van zijn volk niet onder den beklemmenden druk van dien eindeloozen »bespotter."

Hij geeft zijn volk een belofte, een toezegging, een vast bezegelde vertroosting, en die profetie houdt in, dat het eens met dien bespotter uit zal zijn.

Uit, niet voor korten tijd, maar voor eeuwig. En dat God dan alle rol zal omkeeren.

Voor den »bespotter" een tandenknersen in zelfverwanding eeuwiglijk. En voor wie de bespotting verdragen heeft, een »vervuld worden van den mond met lachen" in storelooze vreugde bij zijn God.

Register op E Voto.

Het Register op *E Voto* is bijna afgedrukt, en zal terstond als het gereed is, worden toegezonden aan een ieder, die de verschuldigde gelden inzond.

Amsterdam, 29 Oct. 1897.

Budget van Eeredienst.

Nog altoos leven we in ons goede Nederland onder de bepaling van Art. 171 der herziene Grondwet, die, met opzicht tot de Kerkgenootschappen of Gezindheden tweeerlei financieele bepaling inhoudt.

De eerste is, dat »de traktementen, pensioenen en andere inkomsten, van welken aard ook, thans door de onderscheidene godsdienstige gezindheden of derzelver leeraars genoten wordende, aan dezelve gezindheden verzekerd blijven."

En de tweede geeft niet aan de gezindheden het recht, maar aan de Regeering de bevoegdheid, om leeraars die dusver geen traktement genoten, een traktement toe te leggen, of ook te lage traktementen te verhoogen.

Dit laatste is geen *moet,* maar het *kan.*

Ter voldoening nu aan dit Grondwetsartikel vinden we op het ontworpen Budget van eeredienst de navolgende sommen uitgetrokken op Begrootingshoofdstuk VII B, Afd. 7:

VIIde AFDEELING.

Kosten der Eerediensten.

A. Protestantsche kerkgenootschappen.

Artikel 53. Kosten van kerkbestuur bij de Hervormden, Evangelisch-Lutherschen, Hersteld Evangelisch-Lutherschen en Remonstranten . . . . . *f*	46,100.00
Artikel 54. Traktementen van Hervormde predikanten. . . .	1,141,385.29½
Artikel 55. Traktementen van Evangelisch-Lutherschc predikanten.	37,535.50
Artikel 56. Traktementen van Hersteld Evangelisch-Lutherschc predikanten.	4,325.00
Artikel 57. Traktementen van Doopsgezinde predikanten. . .	11,450.00
Artikel 58. Traktementen van Remonstrantsche predikanten. .	20,000.00
Artikel 59. Nieuwe traktementen en verhoogingen.	56.00
Artikel 60. Bezoldiging, meest van candidaten, voor hulppredikdienst bij de Hervormden en Lutherschen.	1,000.00
Artikel 61. Kinder-, school- en academiegelden bij de Hervormden, Evangelisch-Lutherschen, Hersteld-Evangelisch-Lutherschen, Doopsgezinden en Remonstranten.	102,000.00
Artikel 62. Traktementen en toelagen voor kerkelijke bedienden, mitsgaders toelagen voor gemeenten, leeraren, emeriti-predikanten, weduwen en andere van verschillenden aard. . . .	16,000.00
Artikel 63. Subsidiën voor bouw en herstel van kerken en pastorieën	*Memorie.*
	f 1,379,851.79½

B. Roomsch-Katholiek kerkgenootschap.

Artikel 64. Kerkelijk bestuur. *f*	21,000.00
Artikel 65. Onveranderlijke competentiën.	21,565.51½
Artikel 66. Traktementen voor plaatselijk dienstdoende kerkleeraars.	521,569.77½
Artikel 67. Nieuwe traktementen en verhoogingen.	*Memorie.*
Artikel 68. Tijdelijke toelagen en onderstanden aan Roomsch-Katholieke geestelijken. . . .	400.00
Artikel 69. Subsidiën ten behoeve van kerkelijke gebouwen en pastorieën.	600.00
	f 565,135.29

C. Kerkgenootschap der Oud-Bisschoppelijke Cleresie.

Artikel 70. Kerkelijk bestuur. *f*	4,300.00
Artikel 71. Traktementen van plaatselijk dienstdoende kerkleeraars.	7,600,00
Artikel 72. Nieuwe traktementen en verhoogingen.	*Memorie.*
Artikel 73. Subsidiën ten behoeve van kerkelijke gebouwen en pastorieën.	*Memorie.*
	f 11,900.00

D. Israëlietische kerkgenootschappen.

Artikel 74. Kosten van kerkelijk bestuur. . . . . *f*	3,550.00
Artikel 75. Traktementen en toelagen voor opperrabbijnen, rabbijnen, kerkleeraren, weduwen en kosten van waarneming van vacante rabbinaten. . . .	9,225.00
Artikel 76. Nieuwe traktementen en verhoogingen.	*Memorie.*
Artikel 77. Subsidiën aan Israëlietische gemeenten voor bouw en herstel van synagogen en andere kerkelijke gebouwen. .	*Memorie.*
	f 12,775.00
Totaal. . .	*f* 1,969,662.08⅛

En bovendien onder Afd. 8 van hetzelfde hoofdstuk op Art. 83, 84 en 85 deze drie posten:

Artikel 83. Kerkelijke pensioenen betreffende de Eerediensten, behalve den Roomsch-Katholieken. *f*	218,888.00
Artikel 84. Subsidie aan het provinciaal kerkbestuur van *Friesland.*	6,400.00
Artikel 85. Kerkelijke pensioenen betreffende den Roomsch-Katholieken eeredienst.	57,670.00

Deze beide reeksen posten bedragen saam, de eerste . . . . . *f*	1,969,662
de tweede . . . . . »	276,558
Saam alzoo *f*	2,246,220

Rond kan men dus zeggen: *twee en een kwart millioen.*

Op deze begrootingsposten nu wenschen we ditmaal enkele *kantteekeningen* te maken.

De eerste is, dat het o. i. wenschelijk is en blijft, dat Art. 171 der Grondwet, na billijke verrekening met de kerken, wegvalle.

Elke financieele band met de Overheid doet aan de eere der kerk van Christus te kort.

Greep die verrekening plaats tegen 3 pCt., en tegen het volle nu genoten bedrag, zoo zou dit een kapitaalsuitkeering van *f* 67,500,000 vorderen, om het ruim te nemen *f* 70,000,000.

Het Budget van Financien zou voor rentebetaling dan met ruim 2 millioen *belast* en voor gelijke som op Afd. 7 en 8 *ontlast* worden.

Een transactie, waarbij de Gereformeerde kerken geen actueel belang hebben, daar zij uit beginsel *niets* ontvangen, maar die we aan de in genot zijnde kerkgenootschappen steeds hebben aangeraden, overmits we den dag zien komen, dat Art. 171 der Grondwet *zonder verrekening* staat geschrapt te worden.

De stroom loopt in die richting, en het gaat daarheen. Verzinne men eer het te laat is.

——

Onze tweede opmerking raakt de *Memorieposten,* en daarmee gelijk staande Artikelen.

Voor *bouw en herstel van kerken en pastorieën* staat bij den Protestantschen eeredienst *niets* uitgetrokken. Evenzoo bij de overige. Uitzondering maakt alleen de Roomsche eeredienst, die zich *f* 600 ziet toegewezen.

Desgelijks staat voor *verhooging en toelegging van nieuwe traktementen* (Art. 171 Grondwet, 2e lid) voor den Protestantschen eeredienst aangewezen *f* 56, zegge: *zes en vijftig gulden,* bij bijna alle overige eerediensten *niets.*

Desaangaande nu merken we op, dat de Grondwet in Art. 171 van geen gelden voor kerk- of pastoriebouw spreekt, en dat het, nu er bij staat dat traktementsverhooging »*kan*" gegeven worden, twijfelachtig is, of uitbetaling van gelden voor kerk- en pastoriebouw grondwettig geoorloofd is.

Als u niets gezegd wordt, zijt ge vrij. Maar als u, als Regeering, gezegd wordt, dat ge één ding *kunt* doen, sluit dit uw *kunnen* bij andere dingen uit.

Feitelijk achten we het dan ook een bespotting, als de Regeering voor alle eerediensten saam *f* 600 voor nieuwen kerkbouw, pastoriebouw en herstel van beide uittrekt, onderwijl de bevolking de laatste halve eeuw verdubbeld is, en hierdoor zeer aanzienlijke kerkbouw is noodig geworden.

Maar ernstiger is onze grief tegen de *Memorieposten* in zake de traktementen.

Als de Grondwet de bevoegdheid tot verhooging van dezen post u toekent, en nog pas in 1887 deze bevoegdheid vernieuwd heeft, neem dan positie.

Zeg dan óf met ons, dat ge heel het Budget van Eeredienst door verrekening weg wilt nemen, en dan is het billijk, dat ge onderwijl niet verhoogt. Of wel verklaar u voor voortbestaan van het budget, maar voer dan Art. 171 2e lid ook uit, en verhoog dan wat nu veel te laag staat.

——

In de derde plaats hebben we ernstige bedenking tegen de plaatsing van de kerkelijke pensioenen onder Afd. VIII.

Kerkelijke pensioenen worden verleend krachtens Art. 171 der Grondwet, en loopen dus niet parallel met de burgerlijke pensioenen, noch ook behooren met deze onder éénzelfde rubriek te worden saamgevat.

Deze pensioenen zijn: *kosten der eerediensten,* en moesten alzoo, tegelijk met alles wat uit Art. 171 voortvloeit, onder Afd. VII zijn gebracht.

Thans daarentegen staan ze van Afdeeling VII gescheiden, opgenomen onder en vermengd met de burgerlijke pensioenen, die de Overheid aan *haar ambtenaren* verleent.

Dit nu geeft den schijn, alsof deze pensioenen min of meer met de burgerlijke pensioenen op één lijn staan, wat ze *niet* doen.

Het vestigt de booze idee, alsof de Bedienaren van den godsdienst tot op zekere hoogte onder de *Staatsambtenaren* thuis hooren, en is alzoo in strijd met het feit, dat de kerkelijke Dienaren hun ambt en positie afleiden uit geheel eigen bron, d. i. uit het Koningschap van Christus.

Waar nu de Grondwet dat eenig ware beginsel eerbiedigt, en deswege onder Art. 171 de zaak der kerkelijke Dienaren, ook wat de *pensioenen* betreft, geheel afzonderlijk regelt, is het niet te verdedigen, dat het Ministerie van Financiën deze juiste verhouding vervalscht, en de kerkelijke pensioenen met de burgerlijke pensioenen onder één hoofd neemt en dooreenmengt.

In het Budget moet duidelijk uitkomen wat Eeredienst krachtens Art. 171 kost, en deswege moeten alle posten, die hierop betrekking hebben, onder één hoofd staan.

En ook waar men alle te betalen pensioenen saâm wil nemen, behoorde dit dan in het hoofd van Afdeeling VIII te zijn aangegeven, als burgerlijke en kerkelijke pensioenen en in de rubriek met A en B onderscheiden te zijn.

Doch ook dit geschiedt niet.

Want burgerlijke en kerkelijke loopen geheel dooreen. Art. 78—82 handelen van burgerlijke, Art. 83—85 van kerkelijke pensioenen en Art. 86, 87 weer van burgerlijke pensioenen.

——

Onze vijfde of laatste opmerking geldt de *rangschikking* der onderscheiden kerkgenootschappen.

Die rangschikking is thans in Afd. VII als volgt: A. Protestantsche kerkgenootschappen. B. Roomsch-Katholiek kerkgenootschap. C. Roomsche Cleresie. D. Joodsche gezindheden.

We zeggen: Joodsche gezindheden, en niet Joodsche *kerk*genootschappen, omdat, al staat deze naam in het Budget, die naam al te dwaas is, zoo men bedenkt dat *Kerk* beteekent: *Huis van Christus.*

Doch niet daarop wilden we komen. Onze bedenking geldt de geheel onnoodige, en averechtsche indeeling.

Alleen goed en normaal zou het zijn, indien de Regeering achtereenvolgens alle kerkgenootschappen, één voor één, *afzonderlijk* noemde. Voor de volgorde kon dan als regel gelden, dat het talrijkste vooropging, en de overige naar hun afloopend zielental volgden.

Maar wat ter wereld beweegt de Overheid, om te spreken van een rubriek: *Protestantsche* kerkgenootschappen? Niet één genootschap voert dien naam, en het oordeel of een genootschap Protestantsch is of niet, komt aan de Overheid eenvoudig niet toe. Het Remonstrantsche genootschap b. v. heeft heden ten dage aan alle Protestantsche traditie den rug toegekeerd, en is hoogstens quasi Sociniaansch of Unitarisch. Hoe kan nu zulk een genootschap Protestantsch heeten, waar alle kerken der Reformatie de belijdenis der heilige Drieëenheid als uitgangspunt kozen?

De Roomsche Cleresie heeft men *niet* met de Roomsch-Katholieken saamgevoegd, maar beiden apart gehouden, eilieve, waarom dan dien eenig goeden regel ook niet gevolgd bij de overige genootschappen?

Vroeger, toen men twee Departementen van Eeredienst had, was groepeering noodzakelijk. Thans, nu alles onder één Departement ressorteert, ontbreekt zelfs elke aanleiding hiertoe.

Thans is deze groepeering een *dogmatische* verklaring, waartoe de Overheid noch aanleiding noch recht bezit.

Een punt daarom te meer van gewicht, omdat deze »Protestantsche" combinatie door heel het Regeeringsbeleid heenloopt, bij het gevangeniswezen, in de krankzinnigengestichten, bij het leger, bij de vloot, en ook *last not least,* bij de statistiek.

Zoo wordt b.v. bij de veroordeelden wel opgegeven wie Roomsch is en wie Jood, maar niet wie Hervormd, wie Gereformeerd, wie Luthersch is.

Kleinheid of grootheid van gezindheid is hierbij geen maatstaf, want de Gereformeerden zijn bijna viermaal zoo talrijk als de Joden, en toch staan de Joden wel apart.

Dit nu is én onwetenschappelijk én onbillijk.

Onwetenschappelijk, want zulk een statistiek bedoelt natuurlijk aan te wijzen, welken invloed het kerkelijk leven op de overtredingen en misdrijven heeft, iets wat nu niet blijkt.

En evenzoo *onbillijk,* omdat men nu aan de Joden en aan de Roomschen een privilege gunt, dat men aan andere kerken onthoudt.

Onze Eeredienst.

VII.

Ons vorig artikel besloot met af te keuren de usantie, die thans nog in enkele kerken van Gereformeerde herkomst buitenslands bestaat, om het brood en den wijn bij de viering van het heilig Avondmaal rond te dragen, heel de kerk door, en aan ieder op zijn zitplaats aan te bieden.

Hierop dient thans teruggekomen.

Metterdaad toch openbaart zich, in de tegenstelling tusschen het vieren van het sacrament aan de Avondmaalstafel, en tusschen het ronddragen van brood en wijn, de werking van *tweeërlei beginsel,* dat in de onderscheidene Gereformeerde kerken geworsteld heeft, t. w. het echte en het valsche Spiritualisme.

»Spiritualisme" beteekent *geestelijkheid,* en duidt aan, dat in de verhouding tusschen het geestelijk-onzienlijke, en het zichtbaar-stoffelijke, de nadruk steeds moet vallen op het geestelijke, overmits het geestelijke hoofdzaak is, en in den regel zelfs uitgangspunt moet zijn.

Nu kan intusschen dit Spiritualisme *echt,* maar het kan ook *valsch* zijn.

Het draagt den echten stempel, indien het er in slaagt, het geestelijke te doen *heerschen,* en het stoffelijke of zinlijke laat *dienen.*

Daarentegen is het *vervalscht,* zoodra het geestelijke zijn heerschappij daarin betoont, dat het al het zinlijke óf vernietigt óf in den wilde en naar willekeur op eigen hand laat voortwoekeren.

Aan het *gebed* voelt een ieder die tegenstelling dadelijk.

Een gebed door velen saâm opgezonden, heeft tweeërlei: 1°. geestelijken inhoud, en 2°. een vorm in uitgesproken woorden.

Hierbij nu verdedigt het Spiritualisme het beginsel, dat de geestelijke inhoud van het gebed hoofdzaak is, en dat het wezen van het gebed nimmer mag worden gezocht in den klinkklank der woorden.

Echt is nu dit Spiritualisme, indien het er toe leidt, dat in het gebed het geestelijke heerscht over de woorden, en de woorden den geest dienen.

Geweerd blijft dan alle holle phraseologie, alle volzinnenweverij, alle woordengeprevel, alle stemluiderij, alle booze klikklak; en toch zijn de woorden verre van onverschillig. Integendeel zonder het gereede woord, dat voertuig der biddende gedachte wordt, is de biddende geest in zijn uiting belemmerd.

Valsch daarentegen wordt dit Spiritualisme, zoodra de geest in het gebed het woord óf doodt, óf verwilderen laat. De geest nu *doodt* het woord, indien men in plaats van saam *overluid* te bidden, saam *stil* bidt, dat er geen klank gehoord wordt, of ook als de eenzame bidder ophoudt woorden te stamelen, en verzinkt in stil gepeins. En zoo ook de geest laat het woord *verwilderen,* als men oordeelt, dat het woord er niet toe doet, dat aan de woorden des gebeds geen eischen zijn te stellen, en als men deswege in het gebed het maar zegt, gelijk het voor den mond komt, en het woord uitloopt zonder teugel van den geest.

Wat hier nu van het *gebed* is geteekend, is in beginsel op heel de Liturgie toepasselijk.

Als de vorm den geest overheerscht, dient het Spiritualisme hiertegen protest in, en eischt voor den geest de heerschappij over den vorm op.

Hierbij nu loopt het Spiritualisme in rechte paden, als het door den geest den vorm laat beheerschen, zóó dat die vorm er waarlijk is, den geest gehoorzaamt, hem ter wille is, en hem als instrument dient.

Maar ook dat Spiritualisme slaat op valsche paden over, als het den vorm voor onwezenlijk verklaart, en hem dus óf vernietigt óf in het wild laat loopen.

Geschiedkundig is nu de Gereformeerde kerk feitelijk als draagster van het Spiritualisme opgetreden tegenover den vormendienst waarin de kerk van Christus in de dagen, vóór de Reformatie opkwam, verzonken was.

En hierin had ze recht.

Maar, en onder die tegenstelling zijn we nog altoos worstelende, deze goede en heilige spiritualistische neiging heeft op tweeërlei wijze zich in de Gereformeerde kerken pogen vast te zetten. Eensdeels door waarlijk den geest over den vorm te doen heerschen, en in gereeden vorm aan den geest een bruikbaar en voegzaam instrument te leveren. Maar ook anderdeels door aan den vorm alle beteekenis te ontzeggen, en diensvolgens den vorm of geheel op zij te zetten, óf wel den vorm geheel over te laten aan den oogenblikkelijken indruk en aan de willekeur van het individu.

Het sterkst is deze tegenstelling ten slotte in Groot-Brittanje uitgekomen in den strijd van de Puriteinen tegen de Episcopalen.

In de Bisschoppelijke kerk van Engeland, die in haar Confessie nog altoos een Gereformeerde kerk is, werd op den vorm weer zóó sterke nadruk gelegd, dat de geest de heerschappij verloor, en men dan nu ook ziet hoe, spoorslags men naar Romes *te* vormelijken dienst op weg is.

En wel heeft reeds in de helft der 16e eeuw Johannes à Lasco, in zijn strijd met